

UMA – UNGA MED AKTIVITETSERSÄTTNING

Förstudie för samordningsförbunden i Burlöv-Staffanstorp, Kävlinge-Lomma, Lund och MittSkåne

Delrapport maj 2018

Processledare: Maria Davidsson, Försäkringskassan och Lisa Key, Lunds kommun

Innehåll

1. Inledning	3
Projektnamn.....	3
Projektägare och samverkanspartner	3
Bakgrund och problembeskrivning	3
Forskningsresultat	3
Syfte och mål.....	4
Förväntat resultat	4
Finansiering och andra resurser.....	4
2. Metod.....	5
Projektbeskrivning och organisation.....	5
Tidsplan	5
Urval och avgränsningar.....	5
3. Resultat – målgrupp och pågående aktiviteter	7
Utvecklingen av antal beviljade individer med aktivitetsersättning	7
Behovet av arbetslivsinriktad rehabilitering samt förberedande insatser.....	7
Antal deltagande i någon form av sysselsättning eller förberedande insats	8
4. Resultat och rekommendationer - insatser	9
Workshop.....	9
Övergripande drag och tendenser	9
Samverkan och bristande kunskap	9
Daglig verksamhet.....	10
Brist på tillgång till insatser	12
5. Referenser	14
Bilaga 1. Insatser	15
Burlöv	16
Finsam-projekt i samordningsförbundet Burlöv-Staffanstorp	16
Eslöv	17
Hörby.....	18
Höör	19
Finsam-projekt i Eslöv, Höör, Hörby – Finsam Mittskåne	19
Kävlinge	20
Lomma	21
Finsam-projekt i samordningsförbundet Lomma-Kävlinge.....	21
Lund.....	22
Staffanstorp.....	24
Hälso- och sjukvården	25
Arbetsförmedlingen	26
Bilaga 2. Diskussionsfrågor vid workshop 9/3-2018	27

1. Inledning

Projektname

Förstudie UMA – Unga med aktivitetsersättning

Projektägare och samverkansparter

Försäkringskassan är projektägare. Övriga samverkansparter är Arbetsförmedlingen och kommunerna Burlöv, Eslöv, Hörby, Höör, Kävlinge, Lomma, Lund och Staffanstorps.

Bakgrund och problembeskrivning

Unga med aktivitetsersättning möter ofta stora svårigheter på arbetsmarknaden. De har svårare att få ett arbete och har i genomsnitt lägre inkomster och kortare utbildning jämfört med personer utan aktivitetsersättning. I den granskning som Riksrevisionen har gjort och som resulterade i rapporten "Aktivitetsersättning – en ersättning utan aktivitet" (2015:7) konstaterades att:

Riksrevisionens övergripande slutsats är att syftet med aktivitetsersättningen inte uppnås och att ersättningen inte lever upp till riksdagens och regeringens mål om ett aktivt förhållningssätt för unga med nedsatt arbetsförmåga. [...] Riksrevisionens granskning visar att det behov av insatser som i dagläget finns för gruppen med aktivitetsersättning inte motsvaras av det utbud som finns vare sig i kommunernas dagliga verksamheter, Arbetsförmedlingens arbetslivsinriktade rehabilitering eller de aktiviteter som Försäkringskassan beviljar särskild ersättning för.

Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen har ett gemensamt uppdrag kring gruppen unga med aktivitetsersättning inom ramen för det förstärkta samarbetet. De svårigheter som främst har funnits är att uppnå ett fullgott resultat inom de uppsatta tidsramarna. I många kommuner saknas möjlighet till arbetsförberedande insatser, att individen ges möjlighet att i sin egen takt få tillräcklig struktur i sin vardag för att komma iväg på morgonen, vara i en grupp med andra människor och slutligen kunna utföra en eller fler arbetsuppgifter med eller utan handledning. Här behövs ett bättre samarbete med kommunerna innan och under tiden individen är inskriven i förstärkt samarbete.

Samordningsförbunden i Lundaområdet anordnade en gemensam workshop, ett så kallat *Future Café*, i maj 2016 kring frågan om hur kommuner, vård, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och brukarorganisationer bäst stödjer unga med aktivitetsersättning på vägen mot arbete. Konklusionen efter workshopen var att det krävs gemensamma åtaganden för att unga med aktivitetsersättning ska få möjlighet till egenförsörjning samt att det saknas kunskaper om vilka insatser som finns att tillgå i de olika kommunerna.

I oktober 2017 var sammanlagt 839 personer beviljade aktivitetsersättning i Burlöv, Eslöv, Hörby, Höör, Kävlinge, Lomma, Lund och Staffanstorps. Alla bedöms inte vara i behov av insatser, en del har så pass omfattande funktionsnedsättning att förvärsarbete inte kommer att bli aktuellt och en del har för närvarande sysselsättning via aktiviteter eller daglig verksamhet och är inte aktuella för ytterligare insatser i nuläget. Försäkringskassan bedömer att 238 individer av de 839 kan ha förutsättningar för att kunna komma närmare förvärsarbete på sikt med hjälp av olika insatser men majoriteten av de individerna deltar inte i daglig verksamhet eller någon annan förberedande insats.

Forskningsresultat

Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen har via sina regleringsbrev fått i uppdrag att arbeta för att samordningsförbunden prioriterar att finansiera insatser för unga med aktivitetsersättning. Under 2014 – 2016 genomfördes ett för Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen gemensamt forskningsprojekt: "Effektutvärdering av insatser för unga med aktivitetsersättning". Under projekts gång har tre metoder utvärderats; det traditionella arbetet i Förstärkt samarbete (FS) mellan Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen, metoden Supported Employment (SE) samt Case Management (CM). Resultaten visar att metoden SE lyckades bäst med att få deltagare i arbete. Femton månader efter insatsens start för respektive deltagare är 26 procent av deltagarna med stöd av SE i arbete. För FS och CM är siffran 18 respektive 20 procent. Skillnaderna beror på att deltagare med SE i högre utsträckning än i de andra två insatserna har fått anställningar med stöd, där andelen i arbete efter 15 månader är åtta procentenheter högre i gruppen med SE jämfört med FS. En grov kostnads- och intäktsanalys visar också att SE är den mest kostnadseffektiva insatsen. Den positiva effekten av SE gäller huvudsakligen för män. För kvinnor såg man ingen skillnad i möjligheten att komma i arbete mellan de tre insatserna. Deltagare med erfarenhet av daglig verksamhet var en prioriterad grupp i studien. Inga signifikanta skillnader i effekter framkom mellan denna grupp och övriga deltagare. Det

betyder att deltagare med erfarenhet av daglig verksamhet har gått ut i arbete och haft nytta av SE i lika hög utsträckning som övriga deltagare.

Sammanfattningsvis framkom att arbetslivsinriktad rehabilitering riktad mot unga med aktivitetsersättning ger resultat. För samtliga insatser har en relativt stor andel gått ut i någon form av arbete eller studier.

Syfte och mål

Rapporter visar på att syftet med aktivitetsersättningen inte uppnås och att ersättningen inte lever upp till riksdagens och regeringens mål om ett aktivt förhållningssätt för unga med nedsatt arbetsförmåga. Forskningsresultat visar på att arbetslivsinriktad rehabilitering riktad mot unga med aktivitetsersättning ger resultat, men ändamålsenliga insatser för målgruppen saknas.

Syftet med UMA-projektet är att få aktivitetsersättning att bli en ersättning med aktivitet, på vägen till självförsörjning. Målet är att förstudien ska leda fram till konkreta förslag på insatser som är väl förankrade i samtliga myndigheter.

Utifrån Försäkringskassans uppgifter har 37 individer från de aktuella kommunerna gått vidare till arbete/studier under 2017, antingen på heltid eller partiellt. Vår förhoppning är att ännu fler unga med aktivitetsersättning ska få möjlighet att närma sig arbetsmarknaden och ges ökade möjligheter till att bli självförsörjande med förbättrade insatser.

Förväntat resultat

Förstudien förväntas leda till en nulägesbeskrivning av målgruppen, bättre kännedom om befintliga insatser och konkreta förslag till fortsatt arbete, exempelvis i form av ett fortsatt Finsamprojekt.

Finansiering och andra resurser

Projektledare/processledare 100 % i 8 månader	400 000 kr
Workshop	40 000 kr
Summa	440 000 kr

Ovanstående har fördelats på följande sätt:

Lunds Samordningsförbund	184 800 kr
Finsam Mittskåne (Eslöv-Höör-Hörby)	101 200 kr
Samordningsförbundet Finsam Kävlunge-Lomma	88 000 kr
Samordningsförbundet Burlöv-Staffanstorps	66 000 kr

Fördelning är gjord utifrån Statistiska Centralbyråns befolkningsstatistik gällande kvartal 4, 2016.

2. Metod

Projektbeskrivning och organisation

Projektet har inneburit att kartlägga målgruppens omfattning och vilka aktiviteter som individerna har för närvarande. De verksamheter som finns i aktuella kommuner har kartlagts genom intervjuer och personlig kontakt. Samtal har förts kring verksamheten, tidigare lyckade resultat och vad som behöver förändras, förbättras eller kompletteras.

Projektet har två processledare och en styrgrupp som består av representanter för berörda samordningsförbund, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Lunds kommun. Det finns en arbetsgrupp med representanter från några av kommunerna, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och psykiatrivården.

Tidsplan

Tidsplanen var uppskattad till 4 + 4 månader, fördelat på en period om 4 månader av kartläggning följt av en workshop kring resultatet av denna och därefter 4 månader fortsatt förankringsarbete i kommunerna kring fortsättningen. Avslutning av projektet i form av ett seminarium för beslutsfattare i respektive myndigheter och kommuner.

Projektet startade den 18 september 2017 och skulle enligt ansökan pågå till den 17 maj 2018. Tidsplanen fick justeras under projektets gång då uppstartsfas, etablering av kontakter och planering av workshop tog längre tid än väntat, varpå uppdelningen istället blev 6 + 2 månader och ytterligare en extra månads arbete för att uppnå önskad kvalitet i avslutsfasen. Därmed avslutas projektet den 30 juni 2018.

Urval och avgränsningar

Kartläggningen har bestått av två delar:

- **Målgrupp och pågående aktiviteter**

Grundar sig på statistik och genomgång av ärenden på Försäkringskassan samt på samtal med handläggare på Försäkringskassan kring vilka aktiviteter som pågår.

- **Insatser**

Grundar sig på information från representanter från verksamheter i kommunerna. Samtal har förts kring tidigare lyckade resultat och om vad som behöver förändras, förbättras eller kompletteras. Sammanställningen av vilka insatser som finns i respektive kommun finns redovisade i Bilaga 1.

Alla kommuner har insatser enligt LSS och SoL för personer med psykisk funktionsnedsättning. Därför har vi inte gjort någon ingående beskrivning av de insatserna men nämnt om något utmärker sig. Vi har inte beskrivit varje kommuns specifika gruppverksamheter inom daglig verksamhet då de finns beskrivna på varje enskild kommuns hemsida.

Vi har lyft fram om socialpsykiatri har egna sysselsättningsgrupper eftersom det inte är lagstadgat och därför inte finns i alla kommuner.

Vi har kartlagt verksamheter/insatser vars syfte är att öka förutsättningarna för att närma sig arbetsmarknaden men som inte är tillgängliga för personer med aktivitetsersättning utan riktar sig specifikt till exempelvis individer som uppbär försörjningsstöd, eller till en specifik målgrupp med andra kriterier. Vi har inte gjort någon värdering av om verksamheten är lämplig för unga med aktivitetsersättning eller inte, men vår rekommendation är att varje verksamhet ser över om insatsen är lämplig för unga med aktivitetsersättning och utreder om insatsen kan öppnas upp för målgruppen.

Vi har inkluderat pågående Finsamprojekt som fokuserar på ökad samverkan mellan myndigheter då de kan vara till nytta för målgruppen.

Vi har haft kontakt med ungefär 110 personer under kartläggningen. Kontakt har skett genom personliga möten, telefonsamtal och via e-post. I antalet kontakter ingår även deltagarna på workshopen den 9 mars 2018 samt representanterna i styr- och arbetsgrupperna.

Vi har främst haft kontakt med verksamheter inom kommunerna som ofta kommer i kontakt med målgruppen, t ex inom LSS-verksamheter och socialpsykiatri. Vi har haft kontakt med handläggare inom kommunala verksamheter, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. Vi har även haft kontakt med personal och chefer som arbetar med insatser i projektform som finansieras genom Finsam och ESF.

Inom ramen för förstudien har det inte ingått att kartlägga utbudet av medicinsk vård och behandling.

Eftersom en stor andel av unga med aktivitetsersättning har kontakter inom psykiatri och Vuxenhabiliteringen har vi ändå haft en dialog med personal från dessa verksamheter för att få deras bild av målgruppens behov för att kunna närma sig arbetsmarknaden och utbudet av befintliga insatser.

3. Resultat – målgrupp och pågående aktiviteter

Utvecklingen av antal beviljade individer med aktivitetsersättning

I rapporten Svar på regeringsuppdrag. Rapport - Nybeviljande av sjukersättning och aktivitetsersättning (s. 3 sammanfattning), framkommer bland annat att:

Antalet personer med aktivitetsersättningen har ökat med ungefär 10 procent i genomsnitt per år sedan 2005 och var i februari 2017 knappt 39 000 personer. Utvecklingen har dock dämpats något den senaste tiden, bland annat på grund av att fler får avslag på sin ansökan. En bidragande orsak till ökningen är att de som nybeviljas aktivitetsersättning på grund av nedsatt arbetsförmåga allt oftare har en psykiatrisk diagnos. Det är bland annat diagnoser som störningar inom autismspektrum och hyperaktivitetsstörningar som ökat. Befolkningsökningen i åldrarna 19-29 år bidrar också till ökningen av antalet personer som beviljas aktivitetsersättning. En tredje förklaringsfaktor är att de som söker aktivitetsersättning är allt yngre när de ansöker och stannar längre i ersättningen.

I kommunerna i UMA-projektet ligger ökningen något lägre än 10 % per år under perioden 2008-2017, förutom från 2015 till 2016 då det var en ökning på ca 10 %. I december 2008 var 612 individer beviljade aktivitetsersättning (både vid förlängd skolgång samt vid nedsatt arbetsförmåga). Antalet nådde en topp 2016 och har därefter sjunkit något till 860 i december 2017.

December	Totalt
2017	860
2016	937
2015	859
2014	852
2013	828
2012	738
2011	736
2010	695
2009	651
2008	612

Det sammanlagda antalet individer beviljade aktivitetsersättning i december varje år i kommunerna Burlöv, Eslöv, Hörby, Höör, Kävlinge, Lomma, Lund och Staffanstorps. Statistik från Försäkringskassan 2017-12-21.

December 2017	Totalt
Burlöv	54
Eslöv	154
Hörby	58
Höör	64
Kävlinge	77
Lomma	30
Lund	359
Staffanstorps	61

Antal individer med aktivitetsersättning per kommun i december 2017. Statistik från Försäkringskassan 2017-12-21.

Behovet av arbetslivsinriktad rehabilitering samt förberedande insatser

I oktober 2017 var totalt 839 individer beviljade aktivitetsersättning i aktuella kommuner. Av dessa var:

- 17 % (146 individer) beviljade aktivitetsersättning vid förlängd skolgång.
- 83 % (693 individer) beviljade aktivitetsersättning vid nedsatt arbetsförmåga.

Av de 693 personer som i oktober 2017 var beviljade aktivitetsersättning vid nedsatt arbetsförmåga:

- ca 7 % (46 individer) deltog i arbetslivsinriktad rehabilitering.
- ca 38 % (265 individer) bedömdes ännu inte vara redo för arbetslivsinriktad rehabilitering, men skulle kunna vara i behov av förberedande insatser under ersättningsperioden. I vissa fall var enbart medicinsk rehabilitering aktuellt, men förutsättningar för arbete bedömdes finnas på sikt.
- ca 50 % (351 individer) bedömdes inte ha förutsättningar för att kunna delta i arbetslivsinriktad rehabilitering eller förberedande insatser under den period som de beviljats ersättning för.
- ca 4 % (31 individer) var beviljade vilande ersättning på grund av arbete/studier, alternativt provotid för studier.

Antal deltagande i någon form av sysselsättning eller förberedande insats

Baserat på genomgång av ärenden för personer med beviljad aktivitetsersättning vid nedsatt arbetsförmåga, i mars 2018, samt samtal med handläggarna på Försäkringskassan kring vilka aktiviteter som pågår, framkom följande:

- Totalt deltar ca 28 % i daglig verksamhet.
- Av den grupp som bedöms stå längre från arbetsmarknaden (375 individer) och som ännu inte är redo för arbetsförberedande insatser, deltar ca 41 % i daglig verksamhet.
- Av den grupp som bedöms stå närmre arbetsmarknaden (238 individer), men som ännu inte är redo för arbetslivsinriktad rehabilitering men där förutsättningar för arbete bedöms finnas på sikt:
  - deltar ca 15 % i daglig verksamhet
  - deltar ca 9 % i en insats/verksamhet som exempelvis Fontänhuset i Lund, Lärlingsutbildningen i Lund, PEAK i Burlöv eller IPS i Lund.

Det innebär att cirka 76 % av de individer som förväntas kunna uppnå en arbetsförmåga på sikt inte deltar i daglig verksamhet eller någon annan förberedande insats. Många har dock pågående medicinsk behandling. Vissa har stödkontakt på Vuxenhabiliteringen och vissa tränar på gym eller läser någon enstaka kurs på Komvux eller i ett studieförbund. Det finns även individer som inte har hel aktivitetsersättning och som arbetar eller studerar partiellt.

Gällande antal individer som deltar i daglig verksamhet kan det finnas en viss felmarginal då individer kan ha påbörjat eller avslutat sysselsättningen i daglig verksamhet sedan planeringen dokumenterades i journalen på Försäkringskassan.

Gällande antal individer som deltar i annan insats/verksamhet kan det finnas en felmarginal då statistiken bygger på handläggarnas uppskattning av hur många personer som deltar i olika insatser/verksamheter.

4. Resultat och rekommendationer - insatser

Sammanställningen av vilka insatser som finns i respektive kommun finns redovisade kommunvis i Bilaga 1 tillsammans med en kort reflektion kring varje kommuns insatser.

Workshop

Som komplement till kartläggningen och ett led i att precisera riktningen för arbetet i processen anordnades en workshop den 9 mars 2018. Deltagare på workshopen var personer med olika befattningar från myndigheter, verksamheter och projekt i kommunerna. Vid den workshop som anordnades 2016 gällande unga med aktivitetsersättning var inte samtliga kommuner representerade. Ambitionen var därför att få deltagare från så många olika verksamheter och kommuner som möjligt. Spridningen blev god med minst en representant från varje kommun.

Workshopen inleddes med en genomgång av förmånen aktivitetsersättning och rapporten Effektvärdering av insatser för unga med aktivitetsersättning (Socialförsäkringsrapport 2017:5). Därefter en genomgång av aktuell statistik över antalet individer i målgruppen och deras former av sysselsättning. Sedan presenterades en generell genomgång av de tendenser som hittills har framkommit i kartläggningen. Samtliga insatser i kommunerna redovisades. Möjlighet fanns för deltagarna att göra tillägg och ändringar men inga gjordes.

Som ett gott exempel och inspirationskälla informerade Marita Holopainen om insatsen GPS (Gemensam Plattform Svalöv) som har lotsat flera unga med aktivitetsersättning vidare mot arbete eller studier.

Deltagarna fick reflektera enskilt och i grupp över utbudet av insatser, och definiera vilka de främsta hindren är för att personer med aktivitetsersättning ska kunna närma sig arbetslivet och vilka områden som är välfungerande. De fick även reflektera över vad de kan påverka inom ramen för sina uppdrag och vad de önskar att UMA-projektet ska arbeta vidare med. Deltagarna redogjorde för sina diskussioner skriftligt och muntligt. I Bilaga 2 finns en sammanställning av resultatet från gruppernas arbete med diskussionsfrågorna.

Sammanfattningsvis ansåg deltagarna vid workshopen att kartläggningen bekräftar de föreställningar som finns om att det saknas insatser för målgruppen och att utbudet är väldigt olika i kommunerna. Många ansåg att samverkan fungerar i många avseenden. För egen del såg många att de kunde stärka sin roll i samverkan genom att tydliggöra sina ansvarsområden och ta ansvar för att initiera samverkan. Deltagarna önskade att UMA-projektet resulterar i fler workshops och seminarier, spridning av goda exempel på fungerande insatser samt konkreta individriktade insatser för att öka den enskildes förutsättningar att närma sig arbetsmarknaden.

Övergripande drag och tendenser

Genom de samtal som under kartläggningen fördes med handläggare, chefer m.fl. (se avsnitt *Urval och avgränsningar*, kapitel 2), och under den workshop som genomfördes den 9 mars, framkom även en del övergripande drag och tendenser kring synpunkter gällande hinder och svårigheter för målgruppen att närma sig arbetsmarknaden. Tre genomgående teman som återkom var svårigheter med samverkan och bristande kunskaper om varandras ansvarsområden, svårigheter för personer inom daglig verksamhet att närma sig arbetsmarknaden samt avsaknaden av arbetsförberedande insatser. En beskrivning av de synpunkter som framkom redovisas nedan. Efter varje avsnitt följer våra reflektioner samt övergripande rekommendationer kring åtgärder och det fortsatta arbetet.

Samverkan och bristande kunskap

I många fall finns en bristfällig kunskap om samarbets- och samverkansparternas verksamheter, regelverk och ansvarsområden, såväl inom den egna organisationen som gentemot myndigheter eller andra verksamheter. Som exempel kan nämnas att det inom kommunerna ibland finns bristfällig kunskap om möjligheterna inom aktivitetsersättningen, som t ex att ha vilande ersättning vid studier/arbete samt möjligheten att prova på att studera under en begränsad period med bibehållen ersättning. Många uttrycker att det finns en stor rädsla för att individen ska förlora sin ersättning om hen påbörjar eller byter till en arbetsinriktad aktivitet, ibland hos personen själv men framförallt hos personer i omgivningen. I vissa fall kan det handla om att en god man inte har tillräcklig helhetssyn på sitt uppdrag utan främst vill ha ekonomin tryggad i ett kortsiktigt perspektiv. I andra fall är det anhöriga som är oroliga för att individen ska utsättas för risken att misslyckas, vid exempelvis en arbetsprövning eller förlora sin ersättning om hen bedöms ha utvecklat en arbetsförmåga.

Det har framkommit att det även inom kommunerna finns brister i kunskaperna om varandras verksamheter, till exempel mellan LSS-handläggare och socialsekreterare. Ett annat exempel är mellan

regionens psykiatriavdelningar och Vuxenhabiliteringen där kunskapen om varandras verksamheter och ansvarsområden kan förbättras.

En tydlig trend är att många handläggare i kommunerna har en mycket hög arbetsbelastning. Ett citat från en handläggare som förtydligar varför samverkan inte är prioriterat: "Vi har för mycket att göra, vi har inte tid för nätverkande".

I flera av samtalen har svårigheter i samverkan med Arbetsförmedlingen kommit fram. Vissa upplever bristande flexibilitet och förståelse från personal på Arbetsförmedlingen gällande behovet av individanpassning.

Även omorganiseringar och personalbyten kan påverka förutsättningarna för samverkan: "Samarbetet hängde på en person och när hen slutade så fallerade det" (utförare inom socialpsykiatri angående samverkan med Arbetsförmedlingen).

Vissa saknar vägar in i vården för individer som inte är utredda, och upplever även att det är svårt att nå vården även om det redan finns en etablerad kontakt.

Som följande citat från en utförare av daglig verksamhet uttryckte, finns dock önskan om ökad samverkan: "Vi önskar tätare kontakt med Försäkringskassan och att vi gör gemensamma uppföljningar". Men det finns positiva exempel på god samverkan, till exempel ett samverkans- och konsultationsforum med representanter från öppen-, specialist- och slutenvårdspsykiatri, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och olika kommunala instanser som träffas regelbundet för att diskutera oidentifierade ärenden. Det finns även en rutin för nätverksträffar mellan Vuxenhabiliteringen och Försäkringskassan. Inom vissa verksamheter finns Arbetsförmedlingen representerade några timmar i veckan för att underlätta för individer att ta steget att skriva in sig som arbetssökande. Det har även upplevts mycket positivt när en myndighet finns representerad i en insats, t ex att en arbetsförmedlare finns på plats några timmar i veckan för att underlätta inskrivning då det för många individer är ett stort steg att initiera kontakt med en ny myndighet.

Reflektion

När vi under kartläggningen har sökt kontakt med medarbetare inom olika verksamheter har det vid flera tillfällen framkommit att man inte anser sig arbeta med sysselsättning eller arbetslivsinriktad rehabilitering och därför inte anser sig ha något att tillföra studien. I vissa fall då handläggarna inte anser sig arbeta mot arbete och studier har vi istället blivit hänvisade till personer med andra funktioner inom kommunerna. När vi väl har fått till ett möte med handläggaren har våra olika roller kunnat klargöras och det har framkommit att vi har gemensamma beröringspunkter för unga funktionshindrades väg mot arbete. Vi har uppfattat detta som att det handlar om en bristande kunskap om varandras verksamheter samt att man inte ser till helheten i den enskildes behov utan främst till sitt eget verksamhetsområde.

Vår reflektion utifrån ovanstående är att bristfällig samverkan och kunskap om varandras verksamheter kan leda till att individen inte blir hänvisad till rätt instans samt går miste om adekvat stöd på vägen mot arbete. Ofta behöver unga med aktivitetsersättning både sociala, medicinska och arbetslivsinriktade rehabiliteringsinsatser. Ibland behöver insatserna pågå parallellt för att helheten ska fungera. Bristande samverkan och kunskap om varandras verksamheter kan leda till att insatser fördröjs eller inte startar alls vilket försvårar den enskildes rehabilitering och möjlighet att närma sig arbetsmarknaden. En ökad kunskap hos individen och dennes nätverk om vilka möjligheter som finns inom aktivitetsersättningen skulle kunna minska rädslan inför att våga prova arbete/studier.

Åtgärder

- Utveckla metoder för samverkan på både strukturell och individuell nivå.
- Kunskapsutbyte mellan myndigheter om varandras regelverk och ansvarsområden, t ex i form av nätverksmöten som inte är personbundna och tydligare kontaktvägar för att nå varandra. Kontinuerligt anordnande av workshops, seminarier eller dylikt kan vara ett led i detta.
- Kontinuerlig uppdatering av projektets kartläggning av vilka insatser som finns att tillgå.

Daglig verksamhet

Generellt sett är utbudet av gruppverksamheter inom daglig verksamhet beroende av kommunens storlek – de mindre kommunerna har ett mindre utbud och de större kommunerna har ett större utbud. I några kommuner har det framkommit att det bristande utbudet av tillgång till daglig verksamhet har gjort att individer har flyttat till kommuner med större utbud.

Lunds kommun erbjuder daglig verksamhet i både kommunal och privat regi. I samtal med personal från både kommunal och privat verksamhet har det uttryckts att man upplever att det finns en konkurrenssituation

mellan kommunal och privat daglig verksamhet. Citat från en deltagare inom en kommunal daglig verksamhet i Lund angående att eventuellt byta till en privat aktör: "Min personal säger att jag inte får byta daglig verksamhet".

Inom vissa dagliga verksamheter verkar det finnas en tendens att sätta strävan att behålla sina deltagare högre än viljan att hitta den optimala sysselsättningen för individen. En anledning som har uttryckts till hur det kan bli så är det ekonomiska system som används där verksamheterna får ersättning från kommunen beroende på hur många personer som är aktualiserade. I kontakt med kommunerna har det framkommit att endast ett fåtal personer har lämnat daglig verksamhet och gått över till förvärvsarbete. Vi har inte fått någon exakt statistik från alla kommuner, men i vissa kommuner har ingen gått vidare till arbete under de senaste åren, medan i några kommuner har i genomsnitt en person per år gått vidare till arbete.

Försäkringskassan får sällan signaler från daglig verksamhet om att individer är redo för arbetslivsriktad rehabilitering. Flera handläggare på Arbetsförmedlingen anser att arbetet vidare ut mot anställning stannar av när en individ har fått individuell placering via daglig verksamhet. Därför uttrycks en önskan om att man arbetar mer aktivt med att utveckla personens förmågor även efter att hen har fått sin individuella placering. Det framkommer även från daglig verksamhet att individerna ofta behöver lång tid på sig innan det kan vara dags att komma vidare: "personen har varit i en butik i fyra år men behöver ännu mer tid, ska eventuellt prova en annan plats nu". Det har framkommit att minskade resurser inom verksamheterna gör att personal inte hinner följa upp och vidareutveckla individernas förmågor på de individuella placeringarna.

Många anser att det är stort steg från daglig verksamhet till arbetsträning hos Arbetsförmedlingen. Några handläggare på Arbetsförmedlingen upplever att det ibland finns en övertro från personalen inom daglig verksamhet på förmågan hos individerna som aktualiseras. De klarar sällan att uppfylla de grundläggande kraven som ställs från Arbetsförmedlingens sida gällande att passa tider och dylikt.

I kontakt med kommunerna har det framkommit att man tolkar LSS olika när det kommer till frågan om huruvida man kan ha fortsatt tillgång till sysselsättning inom daglig verksamhet parallellt med arbete. Vissa kommuner säger nej till detta, medan andra kommuner i landet beviljar daglig verksamhet på den del man inte arbetar. Vissa kommuner beviljar daglig verksamhet parallellt med arbete under en övergångsperiod. I många av våra samtal har behovet av att kombinera daglig verksamhet och arbete lyfts fram vilket illustreras i följande citat från en person som är verksam inom daglig verksamhet: "De (individerna) skulle våga testa mer om de fick möjlighet att kombinera arbete och daglig verksamhet". Det framkommer att många individer har deltagit i en sysselsättning inom daglig verksamhet under flera år, och när kontakten med daglig verksamhet avslutas innebär det ofta att en betydande del av individens rutiner, trygghet och nätverk bryts vilket i sin tur försvårar arbetsträningen. Hörby kommun har rådfrågat en oberoende jurist i frågan och efter detta tagit beslut på myndighetsenheten om att brukaren ska ha möjlighet att kombinera daglig verksamhet med arbete. Syftet är att bevara de rutiner som den enskilde har, behålla trygghet och gemenskap i vardagen. Målsättningen är att sysselsättningen ska avslutas när den enskilde känner sig trygg och kan släppa kontakten på eget initiativ.

Reflektion

Som det framgår ovan tolkar kommunerna LSS olika gällande möjligheten att kunna delta i daglig verksamhet parallellt med arbete. Vi har inte funnit några prejudicerande domar som vägleder och kommunerna hanterar således frågan på olika sätt. Detta gäller inte enbart i kommunerna i vårt upptagningsområde utan även andra kommuner i landet. Vi ser det dock som en mycket stor fördel om individen skulle kunna behålla sina kontakter inom daglig verksamhet i syfte att upprätthålla rutiner och nätverk som ett stöd i att klara av den ofta stora omställningen att påbörja en arbetslivsriktad rehabilitering eller arbete.

Det har uttryckts att det finns en konkurrenssituation mellan privata aktörer och kommunal daglig verksamhet i Lunds kommun. En reflektion kring detta är om verksamhetens ekonomi går före vad som är bäst för individen? Vilka incitament finns det för daglig verksamhet att lotsa individen vidare till en annan daglig verksamhet eller initiera insatser som kan leda till att personer närmar sig arbetsmarknaden? Hur påverkar personalens attityd deltagarnas tro på deras egna möjligheter till utveckling?

Åtgärder

- Ett strukturerat och aktivt arbetssätt för att nå arbete/studier så att personen är mer förberedd för övergången till arbetslivsriktad rehabilitering i Arbetsförmedlingens regi. Det behövs även en samsyn kring vilka förmågor som anses vara grundläggande för att kunna bli aktualiserad för arbetslivsriktad rehabilitering.
- Systematiskt undersöka varje individs förutsättningar att gå vidare mot arbete/studier.
- Förbättra daglig verksamhets incitament för att slussa vidare individer mot arbetsmarknaden.

- Bättre förberedande insatser som kan ta emot målgruppen om steget är för stort till arbetslivsinriktad rehabilitering.
- Undersöka möjligheten till att under en övergångsperiod behålla daglig verksamhet parallellt med anställning/arbetslivsinriktad rehabilitering.
- Motverka att konkurrens mellan privat och kommunal daglig verksamhet hindrar individens möjlighet till personlig utveckling.

Brist på tillgång till insatser

Många anser att det är ett för stort steg från flera års passivitet och behandling via vården till att påbörja insatser via Arbetsförmedlingen. Individen kan ha varit frånvarande från skolan länge och har kanske inte fullföljt sin gymnasieutbildning. Det uttrycks en stor brist på förberedande insatser på låg nivå med lång startsträcka och med tillgång till god handledning där individen får bygga upp självkänsla och självförtroende, en insats där det ställs uppnåeliga krav. Det finns önskemål om att man arbetar med individens helhetssituation avseende att hitta en balans mellan arbete och fritid samt en fungerande vardagssituation.

Det saknas ofta insatser för dem som inte har rätt till daglig verksamhet eller som inte vill delta i daglig verksamhet av olika skäl. I de flesta kommuner saknas sysselsättning/arbetsförberedande insatser inom socialpsykiatri med undantag för t ex Eslöv och Lund där det finns tillgång till gruppverksamheter. I någon enskilda kommun har individer fått plats inom daglig verksamhet som sysselsättning efter Sol-beslut.

Det finns också brist på alternativ i vissa kommuner. Om den enda insatsen som finns inte passar en individ är det svårt att hitta alternativa vägar. Inom rehabiliteringssamverkan mellan Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan i Skåne-Lundaregionen finns för tillfället inga medel till köp av tjänster (ABB samt Introduktion till arbete) på Arbetsförmedlingen, vilket ytterligare begränsar tillgången till insatser.

I nästan alla kommuner finns det insatser med fokus på arbetslivsinriktad rehabilitering som riktar sig till kommuninvånarna. De verksamheter som finns i kommunal regi ligger oftast under området arbete och försörjning eller arbetsmarknadsenheten och vänder sig då som regel till personer som uppstår försörjningsstöd.

Vi kan också se att projekt där unga med aktivitetsersättning har kunnat ta del av en insats i projektform, har fått en snävare målgrupp när projektet sedan har implementerats i ordinarie verksamhet.

Finsam- och ESF-projekt är ofta begränsade utifrån kommuntillhörighet. Men det finns exempel på när kommuntillhörighet inte är begränsande, t ex ESF-projekten Gröna Huset i Hörby och VÅXA i Burlöv.

Både kommunala insatser, Finsam- och ESF-projekt kan vara begränsade utifrån ålder och täcker då inte hela spannet upp till 29 år inom aktivitetsersättning. Ofta börjar individer inom målgruppen bli mottagliga för att arbeta aktivt mot arbete i 25-årsåldern, just när de inte längre får tillgång till insatserna eftersom många insatser har en åldersgräns kring 24-25 år. Detta bekräftas både av handläggarna på Försäkringskassan och av personal inom daglig verksamhet.

Även inom vården finns det exempel på insatser som inte är tillgängliga för personer med aktivitetsersättning, Naturunderstödd rehabilitering på landsbygd (NUR) är endast tillgängligt för personer som är sjukskrivna.

Reflektion

Utbudet av insatser på olika nivåer skiljer sig åt i kommunerna och det uttrycks ofta en stor efterfrågan på förberedande insatser som ett steg innan individen går vidare och tar del av Arbetsförmedlingens insatser. Att träna upp en arbetsförmåga kan vara en väldigt lång process, ibland flera år, och individens behov kan se olika ut i olika perioder. Gruppen inom aktivitetsersättning är en heterogen grupp, vilket innebär att det behövs alternativa och flexibla insatser så att varje individ kan få sina behov tillgodosedda på vägen mot arbete.

Utifrån befintliga insatser styrs dessutom tillgången till verksamheterna av kommuntillhörighet, inkomstkälla och/eller ålder. Detta innebär att det kan finnas insatser som skulle kunna vara till nytta för målgruppen men som inte är tillgängliga exempelvis pga. individens inkomstkälla. Det finns alltså flera faktorer som påverkar vilket förutsättningar individen har att närma sig arbetsmarknaden. Vi har uppmärksammat att i vissa andra kommuner i landet styr inte inkomstkällan tillgången till arbetsmarknadsenhetens insatser vilket gör att unga med aktivitetsersättning kan ta del av deras utbud. Detta visar på ett synsätt där man anser att rätt individ ska få tillgång till rätt insats utifrån sina behov istället för att försörjningskällan ska få styra.

Åtgärder

- Bevaka projekt som ska startas upp så att målgruppen med aktivitetsersättning finns i åtanke vid utformningen av insatsen.
- Bevaka de projekt som redan finns men som idag inte inkluderar målgruppen – värdera om insatser skulle vara till nytta för målgruppen och överväg om målgruppen kan inkluderas vid en eventuell implementering, eller vid eventuell förlängning av projektet.
- Se över alla pågående insatser i kommunen och utred om de är lämpliga för unga med aktivitetsersättning, och utred om nuvarande målgrupp kan breddas.
- Att kommunerna arbetar mer aktivt med arbetsförberedande sysselsättning inom till exempel socialpsykiatri. Fler valmöjligheter till arbetsträning inom många olika områden vore önskvärt.
- Fler förberedande insatser som kan ta emot målgruppen om steget är för stort från vård/behandling eller daglig verksamhet till arbetslivsriktad rehabilitering. I flera kommuner saknas idag sysselsättning och förberedande insatser för dem som inte har rätt till daglig verksamhet. Ta ställning till om samarbete kan ske över kommungränserna gällande arbetsförberedande insatser samt daglig verksamhet.
- Önskvärt att ta tillvara på resultatet av "Effektutvärdering av insatser för unga med aktivitetsersättning" där det framkommer att Supported Employment är en effektiv metod för dem som är redo för arbetslivsriktad rehabilitering.

5. Referenser

Försäkringskassan. (2017). Socialförsäkringsrapport (2017:5) Effektutvärdering av insatser för unga med aktivitetsersättning. Stockholm.

Socialdepartementet. (2017-05-31). Svar på regeringsuppdrag. Rapport - Nybeviljande av sjukersättning och aktivitetsersättning. 013687-2017.

Riksrevisionen. (RiR 2015:7). Aktivitetsersättning – en ersättning utan aktivitet.

Bilaga 1. Insatser

Sammanställningen av vilka insatser som finns i respektive kommun finns redovisade i denna bilaga tillsammans med en kort reflektioner kring varje kommuns insatser. Rekommendationer som är mer övergripande och gemensamma för större andelen av kommunerna redovisas inte i denna bilaga utan framgår i kapitel 4 under respektive ämnesområde, som t ex samverkan och daglig verksamhet.

Alla kommuner har insatser enligt LSS och SoL för personer med psykisk funktionsnedsättning. Därför har vi inte gjort någon ingående beskrivning av de insatserna men nämnt om något utmärker sig. Vi har inte beskrivit varje kommuns specifika gruppverksamheter inom daglig verksamhet då de redogörs för på varje enskild kommuns hemsida.

Vi har lyft fram om socialpsykiatri har egna sysselsättningsgrupper eftersom det inte är lagstadgat och därför inte finns i alla kommuner.

Vi har kartlagt verksamheter/insatser vars syfte är att öka förutsättningarna för att närma sig arbetsmarknaden men som inte är tillgängliga för personer med aktivitetsersättning utan riktar sig specifikt till exempelvis individer som uppbär försörjningsstöd, eller till en specifik målgrupp med andra kriterier. Vi har inte gjort någon värdering av om verksamheten är lämplig för unga med aktivitetsersättning eller inte, men vår rekommendation är att varje verksamhet ser över om insatsen är lämplig för unga med aktivitetsersättning och utreder om insatsen kan öppnas upp för målgruppen.

Vi har inkluderat pågående Finsamprojekt som fokuserar på ökad samverkan mellan myndigheter då de kan vara till nytta för målgruppen.

Burlöv

Kommunala insatser

- **Insatser enligt LSS**; t ex daglig verksamhet, boendestöd, kontaktperson mm.
- **Insatser för personer med psykisk funktionsnedsättning**; t ex boendestöd, personligt ombud mm.
- **Träffpunkten** – frivilligt deltagande för personer med psykisk ohälsa eller som känner sig socialt isolerade. Även anhöriga är välkomna. Mål: ökad social delaktighet. Arrangerar utflykter och gemensamt planerade aktiviteter.

ESF-projekt

- **PEAK** – Påverkan och Egenmakt genom Aktiv Kraftsamling. Samverkansprojekt mellan socialförvaltningen, utbildnings- och kulturförvaltningen, Folkhögskolan Hvilan, Uppsök Sverige, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. För personer som är mellan 15-24 år. Använder sig av Roger Harts modell av ungdomars medbestämmande. Insatserna kan vara motiverande samtal, praktikförmedling, träning av intervjueteknik, mentorskap. Hittills av 74 % av de 200 registrerade deltagarna gått till arbete eller studier. Projektet kommer att implementeras under hösten 2018. PEAK kan anvisa platser till Arbetsmarknadsenhetens insatser Återbruket och Servicegruppen.
- **Steget** – i uppstartsfas. Burlövs kommun är projektägare och samverkanspartners är Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen och Psykiatrisk Öppenvårdsmottagning. Ett brett arbetsmarknadsprojekt för personer med psykisk ohälsa. Metod: Supported Training, Supported Employment och Supported Education. Deltagaren får stöd hela vägen, från att etablera kontakter med arbetsgivare, stöd ute på en arbetsplats, undersöka studiealternativ samt i nätverkskontakter med myndigheter, vården och kommunen. Arbetsmarknadssekreterare, boendestödjare, arbetsterapeut, personal på Träffpunkten, socialsekreterare med flera kommer att ingå i staben som möter projektets deltagare. Projektet pågår från 1 mars 2018 till 30 augusti 2020.
- **VÄXA** – Svenska kyrkan, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och socialförvaltningen. Arbetsförmedlingen och socialtjänsten anvisar. Öppet för alla som är boende inom Lunds stift. Rehabilitering och arbetsträning. Varierande arbetsuppgifter: kök, café, verkstad, syateljé, secondhandbutik, cykelverkstad. 10 platser för personer mellan 18-65 år.

Insatser mot arbete men som inte är tillgängliga för personer med aktivitetsersättning

- **PEAK** – Vänder sig till åldersgruppen 15-24 år vilket göra att unga med aktivitetsersättning i åldern 25-29 år inte har tillgång till insatsen.
- **Från bidrag till arbete/Resurs Burlöv** – Finsamprojekt som avslutas hösten 2018. Tillhör arbetsmarknadsenheten. Anställningar på högst ett år inom kommunens verksamhet. Riktas till personer som uppstår försörjningsstöd.

Finsam-projekt i samordningsförbundet Burlöv-Staffanstorp

- **Förändringsagenter** – två personer ur PEAKS målgrupp har anställts på 75 % vardera för att fungera som stöd till ungdomslötsen i PEAK och utveckla de uppsökande metoderna. Riktas till endast till invånare i Burlövs kommun.

Reflektion

I Burlöv finns PEAK, Växa och Steget vilka målgruppen har tillgång till. Vi anser därmed att det finns en god tillgång till förberedande insatser för målgruppen. Eftersom tillgången till PEAK är begränsad utifrån ålder föreslår vi att man vid implementering hösten 2018 ser över om åldersgränsen kan utökas till 29 år.

Inom daglig verksamhet finns ingen arbetskonsulent som ansvarar för individuella placeringar. Stödassistenter inom daglig verksamhet har detta uppdrag i mån av tid vilket minskar möjligheten att stötta personer till att komma ut i individuella placeringar. Under kartläggningen har det framkommit att det har förekommit att individer har flyttat för att få större utbud inom daglig verksamhet och övriga LSS-insatser i en annan kommun. Utifrån detta rekommenderar vi att man ser över utbudet av sysselsättning inom daglig verksamhet, samt ökat fokus på individuella placeringar som ett led i att närma sig arbetsmarknaden.

Eslöv

Kommunala insatser

- **Insatser enligt LSS**; t ex daglig verksamhet, boendestöd, kontaktperson mm. Arbetskonsulenterna som arbetar med individuella placeringar har en tydlig inriktning mot arbete.
- **Insatser för personer med psykisk funktionsnedsättning**; t ex boendestöd, personligt ombud, sysselsättning mm. Socialpsykiatrin har en arbetskonsulent med utbildning inom Supported Employment samt IPS. Man arbetar aktivt med sysselsättning vilket kan ske både i grupp eller individuellt. Anordnar även praktikplatser och stöttar personer vidare mot Arbetsförmedlingen.
- **Aktivitetshuset** är socialpsykiatrins träffpunktsverksamhet för social samvaro och gemenskap. Har intressegrupper med olika teman.

Insatser mot arbete men som inte är tillgängliga för personer med aktivitetsersättning

- **Skogslaget** – Arbetsträning inom naturvårdsarbete i Eslövs kommun. Målgruppen är i dagsläget personer med missbruk, men även ibland långtidsarbetslösa. Deltagaren ska vara inskriven på arbete och försörjning. Vård och omsorgsförvaltningen ska inte ha kvar verksamheten, kommer antingen att läggas ner eller tas över av annan förvaltning.
- **Arbetsmarknadsenheten** i Eslövs kommun har tre egna verksamheter (utearbete, köksarbete, arbete i café) samt praktikanskaffning. Vänder sig till personer med försörjningsstöd.

Reflektion

Inom både daglig verksamhet och socialpsykiatrin finns ett utbud av gruppverksamheter samt stöd till individuella placeringar/praktik. Man arbetar aktivt för att individerna ska närma sig arbetsmarknaden inom båda verksamheterna.

Utöver detta saknas det alternativ till arbetsförberedande insatser, vilket hade varit önskvärt.

Hörby

Kommunala insatser

- **Insatser enligt LSS**; t ex daglig verksamhet, boendestöd, kontaktperson mm. Utifrån brukarfokus har man på ledningsnivå på myndighetsenheten beslutat att man ska ha möjlighet att kombinera daglig verksamhet med arbete. Syftet är att bevara de rutiner som den enskilde har, behålla trygghet och gemenskap i vardagen. Målsättningen är att sysselsättningen ska avslutas när den enskilde känner sig trygg och kan släppa kontakten på eget initiativ
- **Insatser för personer med psykisk funktionsnedsättning**; t ex boendestöd, personligt ombud mm.
- **Elvans träffpunkt** – frivilligt deltagande i aktiviteter såsom utflykter, hantverk, matlagning mm. Aktiviteterna bestäms gemensamt av besökare och personal. Syfte: social samvaro. Blandade åldrar.

ESF-projekt

- **Within** – drivs av Arbetsmarknadsenheten. 16-24 år. Kartläggningssamtal, relationsbyggande samtal, samtal med SYV och praktiksamordnare, stöd i att skriva CV, stöd i myndighetskontakter. Får kontakten via socialtjänsten eller utifrån det kommunala aktivitetsansvaret. Finns inget krav på att man ska ha försörjningen via kommunen vilket gör att ungdomar med aktivitetsersättning kan få stöd och vägledning. Vid implementering av arbetssättet i kommunen kan det finnas möjlighet till att utöka åldersspannet vilket skulle öppna upp ytterligare för gruppen med aktivitetsersättning.
- **Gröna huset** – drivs av Hörby församling. Vänder sig till personer som varit sjukskrivna eller arbetslösa en längre tid. Ingen åldersgräns (just nu är deltagarna mellan 22-60 år) och är inte kommunbundet. Förberedande insats. Deltagare kan komma dit via Arbetsförmedlingen, socialtjänsten eller Försäkringskassan. Individanpassat schema. Gruppsamtal, friskvård, trädgårdsskötsel, kök, syrum, snickeri. Har 20 deltidplatser. Projektet pågår till aug 2018, men man har ansökt om förlängning till 2021.

Insatser mot arbete men som inte är tillgängliga för personer med aktivitetsersättning

- **Delta** – ett projekt som nu är implementerat i Hörby kommun. Vänder sig till personer med försörjningsstöd och som är inskrivna på Arbetsförmedlingen. Anställs i ett år med lönestöd och utför fysiskt utearbete i kommunen. Söker jobb under tiden. Vid en deluppföljning som genomfördes efter några år hade 34 av 39 deltagare gått till andra anställningar.

Reflektion

Man arbetar aktivt inom daglig verksamhet för att ge möjlighet att närma sig arbetsmarknaden. Individerna har även möjlighet att behålla sysselsättningen inom daglig verksamhet parallellt med arbetsträning/arbete, se avsnitt *Daglig verksamhet* (kapitel 4), vilket vi ser som mycket positivt för att individen ska våga ta steget mot arbetsmarknaden.

Man arbetar inte aktivt med sysselsättning inom ramen för socialpsykiatri, vilket hade varit önskvärt.

Positivt att unga med aktivitetsersättning har möjlighet att delta i Within samt Gröna Huset. Utöver detta saknas det alternativ till arbetsförberedande insatser, vilket hade varit önskvärt.

Höör

Kommunala insatser

- **Insatser enligt LSS**; t ex daglig verksamhet, boendestöd, kontaktperson mm.
- **Insatser för personer med psykisk funktionsnedsättning**; t ex boendestöd, personligt ombud mm.
- **Kivi** – öppen verksamhet för personer med psykisk ohälsa. Från 18 år. Öppet eftermiddag/kväll. Husmöte för att gemensamt bestämma vilka aktiviteter som ska anordnas.
- **Drivhuset** – Stöd och hjälp för att bli självförsörjande. Alla åldrar. De flest har försörjningsstöd men är inget kriterium. Har inte haft någon deltagare med aktivitetsersättning men är öppet för alla som behöver stöd att komma vidare med studier eller arbete. Har cykelverkstad och syrum. Ordnar praktikplatser. Individuella planer. Motiverande samtal. Ger grundläggande samhällsinformation i grupp som förberedelse inför att börja arbeta.

Insatser mot arbete men som inte är tillgängliga för personer med aktivitetsersättning

- **Växthuset** – Förberedande insats för personer med försörjningsstöd. Salutogent förhållningssätt. Riktiga arbetsuppgifter inom kommunens verksamhet, t ex kök, tvätt, städ. Möjlighet till anpassning av tider samt handledning.

Reflektion

Det saknas gruppverksamheter inom socialpsykiatri. Tjänsten som arbetskonsulent inom daglig verksamhet och socialpsykiatri har dragits in. Istället ansvarar sysselsättningshandledare inom daglig verksamhet för de individuella placeringarna. Vi föreslår att man följer upp hur detta påverkar individens möjlighet till att förbereda sig för att närma sig arbetsmarknaden.

Det är positivt att unga med aktivitetsersättning har möjlighet att delta i Drivhusets verksamhet. Fler alternativ till arbetsförberedande insatser hade varit önskvärt.

Finsam-projekt i Eslöv, Höör, Hörby – Finsam Mittskåne

Insatser mot arbete men som inte är tillgängligt för personer med aktivitetsersättning

- **Oden** – projektägare är Arbetsförmedlingen. Ungdomar i åldern 16-24 år som saknar arbete och gymnasieutbildning och inte har någon fungerande studieplanering eller fungerande kontakt med Arbetsförmedlingen. Uppsökande verksamhet. Salutogent förhållningssätt, motiverande samtal, lösningsfokuserade, Supported Employment. 67 % av deltagarna som avslutat insatsen har gjort det mot arbete eller studier (2013-2017). Vänder sig i dagsläget inte till ungdomar med aktivitetsersättning. Arbete pågår kring om arbetssättet ska implementeras i de aktuella kommunerna.
- **Freja** – delprojekt med särskild inriktning mot tjejer. Finansieras med medel från MUCF.

Kävlinge

Kommunala insatser

- **Insatser enligt LSS;** t ex daglig verksamhet, boendestöd, kontaktperson mm.
- **Insatser för personer med psykisk funktionsnedsättning;** t ex boendestöd, personligt ombud mm.
- Utflyttad strukturerad sysselsättning inom socialpsykiatri – målet är en meningsfull sysselsättning genom praktik på arbetsplats. Stöttning av arbetskonsulent.
- **Eyragården** – öppen verksamhet för kommuninvånare mellan 18-64 år. Drivs av socialpsykiatri. Ej beslutsprövad, vilket verksamheten själv ser som en framgångsfaktor. Syfte: stötta personer med psykisk ohälsa. Nära samarbete med boendestödet.

Insatser mot arbete men som inte är tillgängliga för personer med aktivitetsersättning

- **Uppdragstjänst** – Implementerat Finsamprojekt som utför tjänster åt verksamheter inom kommunens förvaltningar och ideella föreningar, beställaren betalar endast för materialkostnaderna. Tjänsterna kan vara trädgårdsarbete, bil- och materialvård, renovering av möbler/utrustning, snickeri, målning, flyttning/transporter eller administration såsom registrering av enkätsvar, etikettering och utskick. Ingår i kommunens Lärcentrum och medfinansieras av Arbetsförmedlingen. Deltagande kräver biståndsbeslut eller anvisning från Arbetsförmedlingen. Individorienterat arbetssätt som tar tillvara på personernas styrkor. Plats för 20 deltagare. Medarbetare som utvecklats mycket kan få möjlighet att få anställning som arbetsledare under ett års tid. Goda resultat. 40-45% av deltagarna går vidare till anställning per år.

Reflektion

Det är positivt att det erbjuds sysselsättning inom ramen för socialpsykiatri, dock saknas det gruppverksamhet.

Det saknas även arbetsförberedande insatser för målgruppen, vilket hade varit önskvärt.

Lomma

Kommunala insatser

- **Insatser enligt LSS**; t ex daglig verksamhet, boendestöd, kontaktperson mm.
- **Insatser för personer med psykisk funktionsnedsättning**; t ex boendestöd, personligt ombud mm.
- **Trivselhuset** – öppen verksamhet för personer med psykisk ohälsa. En social träffpunkt för att bryta isolering och skapa livskvalitet. Man bestämmer aktiviteter gemensamt. Snittålder på ca 50 år men riktar sig till alla åldrar.

Insatser mot arbete men som inte är tillgängliga för personer med aktivitetsersättning

- Socialtjänsten kan köpa platser på **Uppdragstjänst** i Kävlinge med syfte att få rutiner, träna sig i att komma i tid och vara i ett socialt sammanhang. Kan leda till praktik. (Se Kävlinge).

Reflektion

Som det framgår ovan är snittåldern ca 50 år på Trivselhuset vilket har visat sig inte tilltala gruppen unga med aktivitetsersättning. Det saknas sysselsättningsgrupper inom socialpsykiatrins verksamhet, vilket hade varit önskvärt. Individer inom socialpsykiatrin åker dock med stöd av boendestödjare till verksamheter i andra kommuner, t ex Fontänhuset i Lund.

Det saknas arbetsförberedande insatser för målgruppen, vilket hade varit önskvärt.

Finsam-projekt i samordningsförbundet Lomma-Kävlinge

- **Samverkanskartan** – Syftet är att utveckla samverkan mellan myndigheterna, att bygga broar som undviker "glappen" mellan verksamheterna idag. Att öka modet att prova nya vägar/nya samarbetsarenor för ett bättre resultat. En ökad grad av självförsörjning är det givna slutmålet. Målgrupp är personer i arbetsför ålder men med särskilt fokus på unga.
-

Lund

Kommunala insatser

- **Insatser enligt LSS**; t ex daglig verksamhet, boendestöd, kontaktperson mm. Daglig verksamhet finns i både kommunal och privat regi.
- **Insatser för personer med psykisk funktionsnedsättning**; t ex boendestöd, personligt ombud, sysselsättning mm.
  - **Arbetscentrum** – erbjuder den som står långt från arbetsmarknaden en sysselsättning och socialt sammanhang. Fem arbetsgrupper: sömnad, verkstad, inramning, kök och café.
  - **IPS Individual Placement and Support** – Arbetslivsinriktad rehabilitering helt enligt IPS-modellen. Riktat sig till personer med psykisk ohälsa med kontakt inom specialistpsykiatri som vill och kan arbeta/studera, men behöver stöd. Beslutsprövad insats. Cirka 80 platser. Under 2017 gick 47 deltagare vidare till arbete/studier.
- **ComUng** – implementerat ESF- och Finsamprojekt. Handläggare från Arbetsförmedlingen, SYV från Vägledningscentrum, socialsekreterare och arbetsmarknadskonsulenter möter målgruppen unga lundabor mellan 16-24. ComUng är ett samordningscenter med gemensam information, vägledning och stöd samt en mötesplats för ungdomarna. Personer med aktivitetsersättning har tillgång till mötesplatsen och vägledningskursen. 60-65% går vidare till arbete/studier per år.
- **Lärlingsutbildningen** – riktar sig till personer som fyllt 20 år och har rätt till att studera vid Särskild utbildning för vuxna. Största delen av utbildningen är arbetsplatsförlagd och handledarledd. Platsen anpassas efter individens individuella behov och förutsättningar. Målet med utbildningen är att stärka möjligheterna till en anställning med avtalsenlig lön.

Övriga insatser

- **Fontänhuset** – öppet för alla som har erfarenhet av psykisk ohälsa. Fokuserar på det friska hos varje individ och erbjuder bland annat friskvård i form av träning på gym, bokcirkel, studiehjälp, trädgårdsskötsel, tidningsredaktion, matlagning och caféverksamhet. Medlemmarna påverkar vilken inriktning verksamheten ska ha.
- **LUKA** – Ett arbetsmarknadsprojekt i samverkan mellan LUGI handboll, Arbetsförmedlingen, Lunds kommun (ComUng) och Försäkringskassan. Jobbcoacher hos LUGI använder sitt stora kontaktnät för att visa unga personer olika möjligheter på arbetsmarknaden och genom sina egna evenemang erbjuda arbetsträning. Anordnar även praktikplatser utanför den egna verksamheten. Ger möjligheter att bredda personens CV genom faktiska erfarenheter och referenser. Plats till 10-12 deltagare.

Finsam-projekt

- **Inkluderande arbetsmarknad** – Arbetsförmedlingen, Fontänhuset, Lunds kommun. Innebär bland annat kompetensutveckling till chefer med ansvar för rekrytering samt HR-chefer och HR-konsulter i bemötande av personer med funktionsnedsättning och information om de statliga stöd som finns för målgruppen.
- **Internkoordinerad arbetsmarknad** – samverkar med Inkluderande arbetsmarknad. Projektet består huvudsakligen av en tjänst placerad på HR-avdelningen i Lunds kommun. Syftet är att under tre år koordinera och skapa tjänster och praktikplatser för dels nyanlända i samarbete med Arbetsförmedlingens etableringsuppdrag, och dels för personer med psykiska funktionsnedsättningar i samarbete med Lunds Fontänhus.
- **Projekt Exa(k)t** – kombinerar modellen som används på Lunds Fontänhus studieenhet, En Väg Framåt, med IPS och Region Skånes modell för att öka rekryteringen av personer med funktionsnedsättning. Samverkar med Internkoordinerad arbetsmarknad.

Insatser mot arbete men som inte är tillgängliga för personer med aktivitetsersättning

- **Råbygård** – Socialförvaltningens verksamhet med arbetsförberedande insatser för personer som uppbär försörjningsstöd och som behöver stöd för att komma in på arbetsmarknaden. Syateljé, trädgårdsarbete, verkstad, matlagning och transportservice.
- **ComUng** – unga med aktivitetsersättning har i dagsläget inte tillgång till alla insatser på ComUng, t ex kartläggning och motivationshöjande samtal.

Reflektion

Som det framgår i avsnittet *Daglig verksamhet* (kapitel 4) finns det ett stort utbud inom daglig verksamhet som bedrivs både i privat och kommunal regi. Vi ser dock en risk med att konkurrensen mellan aktörerna hindrar individens möjlighet till personlig utveckling i de fall där verksamhetens strävan att trygga sin ekonomi går före individens chans att växla mellan de olika alternativen. För att motverka detta krävs en stor medvetenhet hos verksamheternas personal så att deras agerande ständigt är i linje med individens önskemål. Det ideala vore att aktörerna kunde se och använda varandra som samverkansparter hellre än som konkurrenter.

Socialpsykiatrin erbjuder sysselsättning på Arbetscentrum i begränsad omfattning. Ett större och mer arbetsförberedande utbud vore önskvärt.

Det är positivt att unga med aktivitetsersättning har möjlighet att delta i IPS, Lärlingsutbildningen, LUKA och Fontänhuset. Det kan därmed verka som att det finns gott om insatser för unga med aktivitetsersättning i Lunds kommun. Det är dock vedertaget att gruppen unga med aktivitetsersättning är en heterogen grupp där varje individ kan ha väldigt olika behov och vi ser därför ett stort behov av möjligheten att anpassa insatsernas utformning efter de individuella förutsättningarna för att nå önskat resultat. Under kartläggningen har det framkommit att en stor del av unga med aktivitetsersättning inte är redo för de befintliga insatserna då de ställer relativt höga krav på individens förmågor redan i ett inledande skede. Det uttrycks en stor efterfrågan på förberedande insatser på grundläggande nivå med det långsiktiga målet mot arbete.

Staffanstorp

Kommunala insatser

- **Insatser enligt LSS**; t ex daglig verksamhet, boendestöd, kontaktperson mm. Daglig verksamhet finns endast i privat regi. Personer som är över 20 år och som har ett LSS-beslut har möjlighet att delta i Lunds kommuns mötesplats F30 där anordnas aktiviteter och det finns möjlighet att köpa fika.
- **Insatser för personer med psykisk funktionsnedsättning**; t ex boendestöd, personligt ombud mm.
- **Trivselpunkten** – öppen mötesplats för äldre och personer med psykisk ohälsa i Staffanstorps kommun.
- Ungdomar i Staffanstorps kommun kommer att kunna ha möjlighet att delta i **PEAK** i Burlöv efter anvisning från Arbetsförmedlingen vilket är i uppstartsfas.

Reflektion

Under kartläggningen har det framkommit att det har förekommit att individer har flyttat från kommunen för att få större utbud inom daglig verksamhet i en annan kommun. Utifrån detta rekommenderar vi att man ser över utbudet av sysselsättning inom daglig verksamhet, samt arbetar för ett ökat fokus på individuella placeringar som ett led i att närma sig arbetsmarknaden.

Det finns ingen möjlighet till sysselsättning inom ramen för socialpsykiatrin, vilket hade varit önskvärt. Det finns inga arbetsförberedande insatser för målgruppen förutom Arbetsförmedlingens möjlighet att hänvisa individer till PEAK i Burlöv.

Hälso- och sjukvården

Hälso- och sjukvården ansvarar för medicinsk vård och behandling, habilitering och medicinsk rehabilitering. Inom ramen för förstudien har det inte ingått att kartlägga utbudet av medicinsk vård och behandling. Men eftersom en stor andel av unga med aktivitetsersättning har kontakter inom psykiatrins rehabiliteringsenheter samt vuxenhabiliteringen ger här en mycket kortfattad beskrivning av några av de insatser som erbjuds.

- På **psykiatrins rehabiliteringsenheter** finns bl a arbetsterapeuter, sjukgymnaster, kuratorer och sjuksköterskor. Det kan finnas praktiska grupper (t ex hantverk eller friskvård) och teoretiska grupper (t ex lära sig om sin sjukdom eller kognitiv träning) i syfte att lära sig att hantera sin sjukdom och minska risken för återfall. Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan kan bjudas in för att informera om respektive myndighet.
- **Vuxenhabiliteringen** – för personer som har autism, rörelsenedsättning eller intellektuell funktionsnedsättning. Från 18 år. Ger råd, stöd och behandling. Har team med kurator, sjukgymnast, arbetsterapeut, psykolog, specialpedagog och logoped.

Finsamprojekt:

- **Säkra Övergångar vid Psykisk Ohälsa** – Samverkansprojekt mellan Vuxenpsykiatri i Lund (projektägare), Primärvården Lund, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen och Lunds kommun. Syftet med projektet är att förenkla och förbättra förutsättningarna för individen att behålla, få eller återgå i arbete vid psykisk ohälsa. Syftet är också att möjliggöra säkrare och effektivare övergångar mellan primärvård och psykiatri samt säkrare övergångar/samverkan mellan hälso- och sjukvård och samverkansparter (Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Arbetsgivare och Socialförvaltningen).
- **Fokus Hälsa** – Syftet med insatsen är att identifiera och utveckla samverkansstrukturer som stödjer personer med psykisk ohälsa att komma vidare till lönearbete eller studier. Insatsen ska leda till långsiktig förändring på både struktur- och individnivå, både vad avser samverkan med andra aktörer och internt arbete. Projektägare är psykiatri i Eslöv, Höör, Hörby.

Insatser mot arbete men som inte är tillgängliga för personer med aktivitetsersättning:

- **Naturunderstödd rehabilitering på landsbygd** – Region Skåne erbjuder personer med stressrelaterad psykisk ohälsa möjlighet till rehabilitering i landsbygdsmiljö med målet förbättrad hälsa och funktion som ett led i återgång i arbete. Rehabiliteringen riktar sig till sjukskrivna patienter och är ett komplement till den medicinska vården.

Arbetsförmedlingen

Tillgängliga insatser

- **Personligt stöd för unga med funktionsnedsättning** (16-29 år). Riktat sig särskilt till personer med aktivitetsersättning. Anpassat stöd efter behov: extra vägledning eller information, förslag på lämplig arbetsplats/praktikplats, hjälp med att anpassa arbetsplats/praktikplats, stöd av personligt biträde.
- **Tillgång till specialistfunktioner:** arbetspsykolog, arbetsterapeut, socialkonsulent, audionom, synspecialist, dövkonsulent.
- **Bidrag till hjälpmedel på arbetsplatsen.**
- **Ekonomiskt bidrag till anpassning vid arbete:** Lönebidrag till utveckling i anställning. Lönebidrag för anställning. Lönebidrag för trygghet i anställning. Skyddat arbete. Samhall.
- Individuellt pedagogiskt stöd för personer med funktionsnedsättning vid arbetsmarknadsutbildningar.
- **SIUS** - särskild stödperson för introduktions- och uppföljningsstöd vid behov av att träna på arbetsuppgifter. Stöd och hjälp inför en ny anställning samt under själva anställningen.
- **Kartläggning** av individens behov av insatser och förutsättningar för arbete. Kan leda vidare till aktiva insatser i form av arbetsförberedande insatser eller arbetslivsinriktade insatser. Förberedande insatser kan t ex vara Introduktion till arbete (se nedan) eller arbetsplatser med stor förståelse och vana vid personer med funktionsnedsättningar.
- **SMF** – studiemotiverande folkhögskolekurs. Förberedande insats för arbetssökande som har fyllt 16 år, och inte har gymnasieexamen eller saknar slutbetyg från gymnasieskolan. Syftet med kursen är att underlätta för att slutföra eller påbörja studier. Träning i studieteknik med inriktning på kärnämnen som svenska, matematik och engelska. Pågår i tre månader.
- **Introduktion till arbete** – förberedande insats, träffar en coach 1 gång/vecka samt gruppaktiviteter.
- **ABB** – aktivitetsbaserad bedömning. Utredningsplats där man provar olika typer av arbetsuppgifter under handledning för att ta reda på vilka förutsättningar eller vilken arbetsförmåga man har. Pågår i 4-6 veckor. Ligger till grund för den fortsatta planeringen.

Reflektion

Inom rehabiliteringssamverkan mellan Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan i Skåne- Lundregionen finns för tillfället (mars 2016) inga medel till köp av tjänster (ABB samt Introduktion till arbete) på Arbetsförmedlingen, vilket begränsar tillgången till insatser.

Som det framgår i avsnittet *Forskningsresultat* (kapitel 1) har det genom "Effektutvärdering av insatser för unga med aktivitetsersättning" framkommit att metoden Supported Employment (SE) lyckats bäst med att få deltagare i arbete i förhållande till de andra metoderna i studien. Det hade varit önskvärt att Arbetsförmedlingen kunde erbjuda stöd enligt SE på det sätt som man gjorde i studien, dvs. att individen får tillgång till en SIUS-konsulent i direkt anslutning till att det förstärkta samarbetet mellan Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen har bedömts vara aktuellt, samt med en tydligare "place then train"-utformning än det traditionella arbetet.

Bilaga 2. Diskussionsfrågor vid workshop 9/3-2018

Redovisning av svar från gruppdiskussionerna vid workshop den 9 mars 2018.

Diskussionsfråga 1. Vad blev du mest förvånad över (utifrån bilder samt presentation)?

- Många blev positivt överraskade över möjligheten till kombination av daglig verksamhet och förvärvsarbete som numera finns i Hörby kommun. Att det ännu inte finns ett definitivt svar på hur stora möjligheter det egentligen finns när det gäller att tolka LSS inom detta område.
- Det uttrycktes förvåning över att det har uppstått en konkurrenssituation mellan privat och kommunal daglig verksamhet i Lunds kommun.
- De stora skillnaderna mellan kommunernas utbud av insatser.
- Att antalet individer i målgruppen var så pass stor.

Diskussionsfråga 2. Vilka svårigheter ser du idag i arbetet för att få gruppen unga med aktivitetsersättning att komma närmre arbete (utöver det som kommit fram hittills)?

- Många nämnde bristande samverkan, otydliga roller och bristande kontaktvägar samt att det är olika arbetssätt i olika kommuner. I vissa fall saknas kunskapen hos personal om målgruppen och en bristande samsyn kan leda till att personer som kan ha stora möjligheter att närma sig arbetslivet aldrig får chansen att göra det.
- Inlåsnings på olika nivåer; ekonomisk, bostadsmässig och regelmässig. Det finns skarpa gränser i tolkningen av lagstiftningen som vissa anser botten i att lagarna tolkas utifrån ett ekonomiskt och kortsiktigt perspektiv.
- Möjligheterna inom aktivitetsersättningen är inte tillräckligt kända, det finns för lite kunskap kring ersättningen hos många av de professioner som möter målgruppen.
- Bristen på insatser samt insatser med individuellt stöd. Även ekonomiska hinder som Arbetsförmedlingens brist på resurser ses som ett hinder. I vissa fall tenderar grupper att ställas mot varandra när det gäller vem som får företräde till exempelvis praktikplatser.
- De enkla jobben har blivit allt färre och de som finns har ibland ändå för många moment och innebär att personen måste ta för mycket eget ansvar.

Diskussionsfråga 3. Vad fungerar idag i arbetet för att få gruppen unga med aktivitetsersättning att komma närmre arbete? (Deltagarna hade kort om tid på sig att diskutera denna fråga, därför kom det in väldigt få svar.)

- Flera grupper lyfte samverkan som en fungerande faktor.
- Daglig verksamhet och gemensamma kartläggningar fungerar i många fall.
- Sysselsättningsgrupper inom socialpsykiatri.

Diskussionsfråga 4. Av det som jag själv kan påverka - vad är viktigast och vad är möjligt att göra NU?

- Att bidra till en god samverkan.
- Hålla i minnet att möten inte behöver ske rent fysiskt, utbyt information även om det inte går att mötas personligen.
- Ett led i att förbättra samverkan är att identifiera gränserna för det egna ansvarsområdet och sedan sprida detta.
- Att hålla individen i fokus är ibland lättare sagt än gjort, träffas tidigt och gör upp en plan med individen för att skapa delaktighet. Tydlig ansvarsfördelning inför uppföljning.
- Respektera individens behov av tid för utveckling och verka för kontinuitet i de personliga kontakterna.
- Sprid och lyft diskussionerna i de egna organisationerna och forumen.

Diskussionsfråga 5. Vad önskar jag att UMA-projektet ska arbeta vidare med?

- Öppna upp insatser för personer i åldersgruppen 26-29 år och motverka att fler projekt har åldersgränsen 24-25 år.
- Föreslå fler förberedande insatser på individ- och strukturnivå.
- Sprid de goda exemplen på alla nivåer i organisationerna.
- Se över de befintliga strukturerna för samverkan, kan de utvecklas och bli mindre personbundna?
- Tidig skolsamverkan med motiverande arbete där skolan ser eleven som en blivande arbetstagare och förmedlar det till eleven.

- En önskan uttrycks om fler möten med personal från Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Tydligare kontaktvägar efterfrågas.
- Tydliggör/verka för/föreslå/överbygga skillnader kommunerna emellan. Stöd/uppmuntran till tjänstemän att våga lyfta obekväma problem som de stöter på i sina arbeten.
- Kan fler kommuner starta IPS-verksamheter och om nej, kan den befintliga verksamheten i Lund ta emot deltagare från andra kommuner?
- Skapa en roll i stil med hur man arbetar i GPS (Gemensam Plattform Svalöv) och se till helheten, familj, föräldrar, kost, fritid etc.
- Utveckla vidare: hur kan fler kommuner motiveras till att följa Hörby kommuns positiva exempel att under en övergångsperiod kombinera rätten till daglig verksamhet med förvärvsarbete?
- Förslag till ytterligare åtgärder som bidrar till att minska inlåsnings-effekten i daglig verksamhet.
- Anordna workshops för specialområden såsom handläggare, arbetskonsulenter och andra som arbetar med målgruppen.